

Kårnäs 1:1 - jordkällare

Antikvarisk kontroll vid restaurering av jordkällare, Kårnäs 1:1, Kårnäs by,
Ljusterö socken, Österåker kommun, Uppland

Lotta von Liewen Wistrand
Rapport 2008:42

Kårnås 1:1- jordkållare

Antikvarisk kontroll vid restaurering av jordkållare, Kårnås 1:1, Kårnås by,
Ljusterö socken, Österåkers kommun, Uppland

Lotta von Liewen Wistrand
Rapport 2008:42

Rapporten finns i PDF-format på adressen
stockholms.lans.museum

Sickla Industriväg 5B, 131 34 Nacka
Tel 08-586 194 00 Fax 08-32 32 72
Webb: stockholms.lans.museum

© Stockholms läns museum
Produktion: Stockholms läns museum

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Nacka 2008

Innehåll

Sammanfattning av utförda åtgärder	7
Administrativa uppgifter	7
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	8
Utförda åtgärder	9
Avvikelser från arbetshandlingar	12
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	12

Sammanfattning av utförda åtgärder

Renoveringen av jordkällaren har omfattat byte av rötskadad takkonstruktion och omläggning av taktegel. Vidare har stenmurarna omfogats och källarvalvet genomgått. Åtgärder för att förhindra nya fuktangrepp har vidtagits bl a genom en sänkning av marknivån runt källaren.

Kärnas jordkällare före restaurering. Foto Andreas Lindblad, Stockholms läns museum, 2008

Administrativa uppgifter

Objekt: Kärnas 1:1, jordkällare Kärnas by
Socken: Ljusterö
Kommun: Österåker
Landskap: Landskap
Arbetshandlingar: Inventering utförd av Anders Lindblad, Stockholms läns museum
Länsstyrelsens beslut: 434-084670
Byggherre/beställare: Kärnas tomtägareförening genom Ulf Brandstedt
Byggledare/arkitekt: Ulf Brandstedt
Entreprenörer: R Skärebo bygg & konsult, Ljusterö
Antikvarisk kontrollant: Lotta von Liewen Wistrand
Byggnadstid: juli-november 2008
Antikvarisk slutbesiktning: 2008-11-07

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Jordkällaren i Kárnäs by byggdes enligt uppgift omkring 1870 av Johan Eric Öhman, ägare till stamfastigheten Kárnäs. På en målning utförd av gäramålaren C. Österberg år 1874 avbildas jordkällaren, dock utan det tegelbelagda sadeltak den har idag. Möjligen kan överbyggnaden med skylten "Kárnäs" i gavelröset tillkommit samtidigt som ångbåtstrafiken började angöra bryggan. Vid källaren låg tidigare flera byggnader såsom båthus och tvättstuga. Av dessa återstår endast jordkällaren.

T.v. Målning av C Österberg från 1874 (i privat ägo). Jordkällaren var vid tidpunkten övervuxen med gräs (se markering). T.h. Båthuset och tvättstugan vid Kárnäs ångbåtsbrygga, idag rivna. (Bilder hämtade från Kárnäs tomtägareförenings hemsida)

Kárnäs omkr 1963 med jordkällaren markerad. Vid denna tid fanns även båthuset och tvättstugan kvar

Utförda åtgärder

Bortschaktning av jordmassor samt dränering

Inför renoveringen täcktes delar av källarens takfot av jordmassor, vilket medfört rötskador på både högben och bärläkt. För att förhindra framtida fuktproblem har de översta jordlagren bortschaktats och dränering utförts runt hela byggnaden.

Jordkällaren före renoveringen. Foto Andreas Lindblad, Stockholm läns museum, 2008

Jordkällaren efter renoveringen med utgrävd takfot samt dräneringskanal. Foto Lotta von Liewen Wistrand, Stockholms läns museum, 2008

Renovering och komplettering av takkonstruktion

I samband med antikvarisk kontroll efter nedtagning av takteglet framkom att det jordskikt – rester efter det tidigare grästaket - som legat mellan yttertak och källarvalv tillsammans med delar av takkonstruktionens virke angripits av hussvamp. Den begränsade spridningen tyder dock på ett relativt färskt angrepp. För att motverka vidare spridning togs beslutet att avlägsna både jordlager och angripet virke för bortforsling och uppeldning.

Några av högbenen och delar av takfoten låg direkt på marken, vilket orsakat både röt- och hussvampangrepp i dessa partier. För att motverka vidare spridning grävdes jordmassorna ur. Foto Andreas Lindblad, Stockholm läns museum, 2008

Takkonstruktionen bestående av högben och sparrar som ligger ovanpå valvet har renoverats samt röt- och svampangripna delar bytts ut. Högbenen som tidigare var av olika dimensionen – förmodligen genom löpande reparationer – har kompletterats med den grövre varianten. Den ursprungliga liggande brädan mellan varje högben vid stenmurarnas krön har kompletterats runt hela källaren. Bärläkten har bytts ut (se nedan) och det enkupiga teglet omlagts utan att kompletteringar erfordrades.

Vindskivor, vattbräder och nocktäckning har bytts ut. Täckbrädorna mellan vindskivor och tak som tidigare var av plåt har ersatts av dito i trä.

Takkonstruktionen före renoveringen. Som framgår var den tidigare bärläkten kraftigt försvagad. Här ses också den ursprungliga bräda som löper mellan varje högben och som nu kompletterats runt om. Notera även högbenens olika dimensioner, av vilka den tunnare sedermera är ersatt av den kraftigare typen. Foto Andreas Lindblad, Stockholm läns museum, 2008

Omfogning av murar

Med utgångspunkt från sprickbildningens utseende bestod det gamla bruket troligtvis av en cementbladning. Denna har knackats bort och murarna har omfogats med kalkbruk.

Murarna före omfogning. Foto Andreas Lindblad, Stockholm läns museum, 2008

Murarna efter omfogning. Foto Lotta von Liewen Wistrand, Stockholms läns museum, 2008

Övrigt

Den inre dörrkarmen – mellan svalen och källaren – har renoverats och kompletterats där virket varit dåligt.

I gavelröset mot stenvuren har den rötskadade vattbrädan bytts ut mot. Den nya brädan skjuter ut över murarna för att undvika vattenskador.

Kärnas jordkällare efter renovering. Foto Lotta von Liewen Wistrand, Stockholms läns museum, 2008

Avvikelser från arbetshandlingar

Målning av gavelröste, skylt, dörr och övriga snickerier har ej utförts p g a årstiden. Material är dock inköpt och tomtägarföreningen som skall utföra detta själv planerar att sätta igång så fort väderleken tillåter.

Bärläkten visade sig vid en närmare inspektion vara både för gles och virket för klent för att bära tegel. Läkten fick således göras om till sin helhet.

I stället för att komplettera tidigare nocktegel har med den antikvariska kontrollantens medgivande teglet ersatts med brädor dito, vilket kulturhistoriskt överensstämmer bättre med det enkupiga teglet.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Åtgärder har vidtagits för att motverka vidare rötangrepp och för att säkerhetsställa jordkällarens bevarande. Arbetena är mycket omsorgfullt och kunnigt utförda och i enlighet med antikvariska krav.